

ІНСТРУМЕНТАРІЙ РЕАЛІЗАЦІЇ МОНІТОРИНГУ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ У ПІДРУЧНИКАХ З ГЕОГРАФІЇ ДЛЯ 6 І 7 КЛАСІВ

С. О. Науменко,

лабораторія оцінювання якості освіти Інституту педагогіки НАПН України

Постановка проблеми. На нинішньому етапі розвитку освітньої галузі в Україні проблема якості освіти – «національний пріоритет і передумова національної безпеки держави, додержання міжнародних норм і вимог законодавства України щодо реалізації права громадян на освіту» («Національна доктрина розвитку освіти», затверджена Указом Президента України від 17 квітня 2002 р. № 347/2002).

Одним із засобів управління якістю освіти, засобом її удосконалення і поліпшення є моніторинг. Створення в Україні національної системи моніторингу якості освіти було проголошено постановами Кабінету Міністрів України «Деякі питання запровадження зовнішнього оцінювання та моніторингу якості освіти» (№ 1095 від 25 серпня 2004 р.) і «Про невідкладні заходи щодо запровадження зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти» (№ 1312 від 31 грудня 2005 р.), Указами Президента України «Про додаткові заходи щодо підвищення якості освіти в Україні» (№ 244 від 20 березня 2008 р.) і «Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні» (№ 926/2010 від 30 вересня 2010 р.), дорученням Кабінету Міністрів України «План організації виконання Указу Президента України від 30.09.2010 р. № 926/2010 «Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні» (№ 59013/1/1–10 від 25 жовтня 2010 р.), наказом МОН України «Про затвердження плану заходів Міністерства освіти і науки України на виконання Указу Президента України від 30.09.2010 р. № 926/2010 «Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні» (№ 1069 від 09 листопада 2010 р.).

Аналіз останніх досліджень. Питання моніторингу якості освіти, зокрема, напрями запровадження педагогічного моніторингу у навчальних закладах, висвітлено у працях українських і зарубіжних науковців Г. Г.

Азгальдова, Г. В. Гунти, Г. А. Дмитренко, Г. В. Єльнікової, В. А. Кальней, О. І. Локшиної, Т. О. Лукіної, О. І. Ляшенка, А. Н. Майорова, С. Е. Шишова та ін. Роль підручника в навчальному процесі, його структуру і зміст досліджено у роботах В. П. Беспалька, Н. М. Бібик, Д. Д. Зуєва, І. Я. Лернера, І. П. Підласого, О. Я. Савченко, М. М. Скаткіна та ін.; значення і структуру підручника з географії – у працях В. П. Корнеєва, Л. І. Круглик, Т. Г. Назаренко, Л. Б. Паламарчук, А. Й. Сиротенка, О. М. Топузова, В. С. Яценка та ін.

Мета статті – на основі аналізу чинних підручників з географії для 6 і 7 класів розкрити інструментарій реалізації моніторингу навчальних досягнень учнів у них та методику роботи з інструментарієм.

Основна частина. Моніторинг якості освіти – це «система збирання, обробки, зберігання і поширення інформації про стан освіти, прогнозування на підставі об'єктивних даних динаміки і основних тенденцій її розвитку та розроблення науково-обґрунтованих рекомендацій для прийняття управлінських рішень стосовно підвищення ефективності функціонування освітньої галузі [3, 519]». До складу моніторингу якості освіти входить педагогічний моніторинг. Він є систематичним безперервним контролюючим відстеженням якісних результатів навчання, виховання й розвитку учнів у системі «вчитель-учень». Об'єктами педагогічного моніторингу виступають: 1) ресурси, що вкладаються в освіту ; 2) освітній процес; 3) результат освітньої системи.

Складовою педагогічного моніторингу є моніторинг навчальних досягнень учнів, адже індивідуальні досягнення школярів з ключових дисциплін – один із об'єктів педагогічного моніторингу.

Моніторинг навчальних досягнень учнів охоплює систематичне спостереження за станом навчальних досягнень школярів та прогнозування і вдосконалення цього стану. Він здійснюється шляхом контролю й оцінювання. Інструментарієм реалізації моніторингу навчальних досягнень учнів є методи перевірки навчальних досягнень школярів: усна перевірка (бесіда, розповідь учня; пояснення до схеми, картосхеми, діаграми); письмова перевірка

(самостійні й контрольні (тематичні) роботи, виконання графічних, тестових завдань тощо); практична перевірка (розв'язування задач, виконання завдань за допомогою атласу, контурної карти, підручника, статистичної таблиці; спостереження за певними географічними об'єктами чи явищами та ін.).

На відміну від контролю й оцінювання, мета моніторингу навчальних досягнень учнів полягає в саме тому, щоб: 1) за допомогою інструментарію визначити прогалини у знаннях, уміннях і навичках кожного школяра згідно з Державними вимогами до рівня загальноосвітньої підготовки учня; 2) ліквідувати прогалини за рахунок повторного засвоєння знань й оволодіння умінь і навичок учнями на наступних уроках.

Згідно з Переліком навчальних програм, підручників і навчально-методичних посібників [7] Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України рекомендувало у 2010/11 навчальному році на уроках географії в основній школі у загальноосвітніх навчальних закладах з навчанням українською мовою використовувати такі підручники: у 6 класі – «Загальна географія» В. М. Бойко, С. В. Міхелі; «Загальна географія» В. Ю. Пестушко, Г. Ш. Уварової; «Загальна географія» О. Я. Скуратовича, Р. Р. Коваленка, Л. І. Круглик; «Загальна географія» Л. М. Булави, О.М. Мащенко, В. Р. Ільченко; «Географія» С. Г. Коберніка, Р. Р. Коваленка; у 7 класі – «Географія материків і океанів» В. М. Бойко, С. В. Міхелі; «Географія материків і океанів» С. Г. Коберніка, Р. Р. Коваленка; «Географія материків і океанів» В. Ю. Пестушко, Г. Ш. Уварової.

У проаналізованих нами підручниках з географії для 6 і 7 класів [1; 2; 4; 8; 9; 10] інструментарій реалізації моніторингу навчальних досягнень учнів представлено практичними роботами, географічними задачами, тестовими завданнями.

Практична робота – це «засіб формування вмінь і навичок учнів у технології виконання завдань з картами атласів, контурними картами, статистичними матеріалами, довідниками» [5, 48].

За навчальною програмою для загальноосвітніх навчальних закладів «Географія. Економіка, 6–11 класи» (К. – Ірпінь : Перун, 2005), яка й досі є чинною, у 6 класі виконується 14 практичних робіт, у 7 класі – 12 [6]. Зважаючи на те, що у 7 класі практична робота № 8 («Позначення на контурній карті назв основних географічних об’єктів материка») пророблюється під час вивчення 6 тем («Африка», «Австралія», «Південна Америка», «Антарктида», «Північна Америка», «Євразія»), вважаємо, що насправді школярі виконують щонайменше 17 практичних робіт.

У проаналізованих нами підручниках для 6 класу [2; 9; 10] кількість практичних робіт варіюється від 15 до 24; у підручниках для 7 класу [1; 4; 8] – від 17 до 32 (див. рис. 1). Тобто, лише у підручнику С. Г. Коберніка, Р. Р. Коваленка [4] відповідно до навчальної програми міститься 17 практичних робіт (див. рис. 1). Вони об’єднані в 12 практичних завдань.

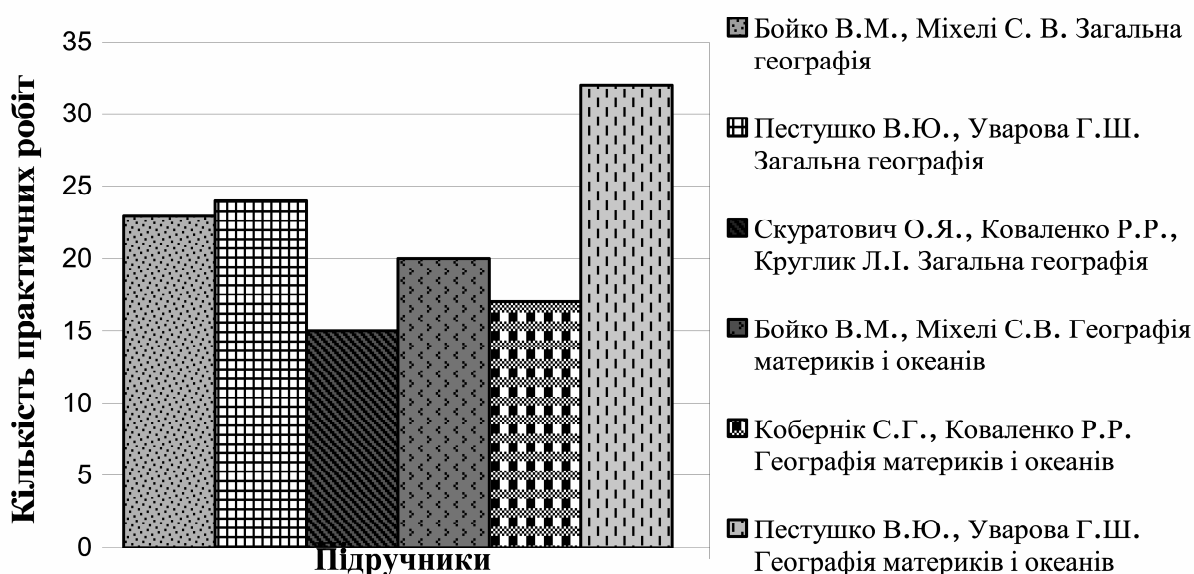

Рис. 1. Кількість практичних робіт у підручниках з географії для 6 і 7 класів

У підручниках В. Ю. Пестушко, Г. Ш. Уварової [8; 9] практичні роботи мають нумерацію відповідно у 14 і 12 практичних робіт, що відповідає програмі. Проте, на нашу думку, у цих підручниках вміщено відповідно 24 і 32 практичні роботи (див. рис. 1). Адже, наприклад, у підручнику для 6 класу [9] практична робота № 6 («Позначення і підписування на контурній карті

найбільших літосферних плит, сейсмічних поясів, вулканів, гір, рівнин») поділяється на п'ять практичних робіт («Позначення на контурній карті найбільших літосферних плит» (с. 76); «Позначення на контурній карті сейсмічних поясів і вулканів» (с. 85), «Позначення на контурній карті найбільших рівнин і плоскогір'їв» (с. 94), «Позначення на контурній карті гір» (с. 98), «Позначення на контурній карті хребтів в океані» (с. 100), що мають назву «Практична робота № 6». Це саме має місце і в підручнику для 7 класу [8]. Так, практична робота № 5 («Нанесення на контурну карту географічної номенклатури Світового океану») охоплює 4 практичні роботи (за назвами океанів).

У всіх проаналізованих нами підручниках з географії для 6 і 7 класів зміст практичних робіт повністю відповідає змісту практичних робіт у навчальній програмі для загальноосвітніх навчальних закладів [6]. У деяких підручниках [4; 10] практичні роботи розміщені під рубрикою «Практичні завдання»; у решті [1; 2; 8; 9] – під рубрикою «Практична робота».

За навчальною програмою, у 6 і 7 класах виконуються навчальні (тренувальні) й підсумкові практичні роботи. Метою навчальних практичних робіт є навчити школярів виконувати певний прийом навчальної роботи. Наприклад, спостерігати за висотою Сонця над горизонтом, погодою й сезонними змінами в природі (6 клас); визначати географічні координати і відстані за географічною картою (6 клас); позначати на контурній карті гідрологічні об'єкти, кордони найбільших держав і їх столиці (6 клас) та назви основних географічних об'єктів Світового океану й материків (7 клас). Підсумкові практичні роботи, як правило, проводяться після серії тренувальних практичних робіт з метою перевірки сформованості в учнів умінь і навичок та їх подальшого розвитку. За змістом підсумкові роботи найчастіше присвячені складанню описів або характеристик географічних об'єктів, компонентів природи, природних комплексів тощо. Відповідно до програми у 6 класі виконуються три підсумкові практичні роботи («Складання таблиці «Етапи географічного пізнання Землі»; «Опис одного з головних типів клімату за

кліматичними картами»); у 7 класі – чотири («Складання комплексної порівняльної характеристики двох океанів (за вибором)»; «Складання порівняльної характеристики двох природних зон Африки (за вибором)»; «Складання комплексної характеристики однієї з річок материка (за типовим планом)»; «Виявлення відмінностей кліматичних областей помірного поясу на основі аналізу кліматичних карт і діаграм»).

Географічна задача – це «об’єктивна інформація, сформульована в словесній або знаковій формі у співвідношенні між визначеними (відомим) і не визначеними (не відомим) «умовами» [11, с. 55]. Географічні задачі містяться у підручниках В. М. Бойко, С. В. Міхелі; В. Ю. Пестушко, Г. Ш. Уварової; О. Я. Скуратовича, Р. Р. Коваленка, Л. І. Круглик; С. Г. Коберніка, Р. Р. Коваленка [1; 2; 4; 9; 10]. Їх кількість варіюється від 1 задачі [10] до 36 [1] (див. рис. 2).

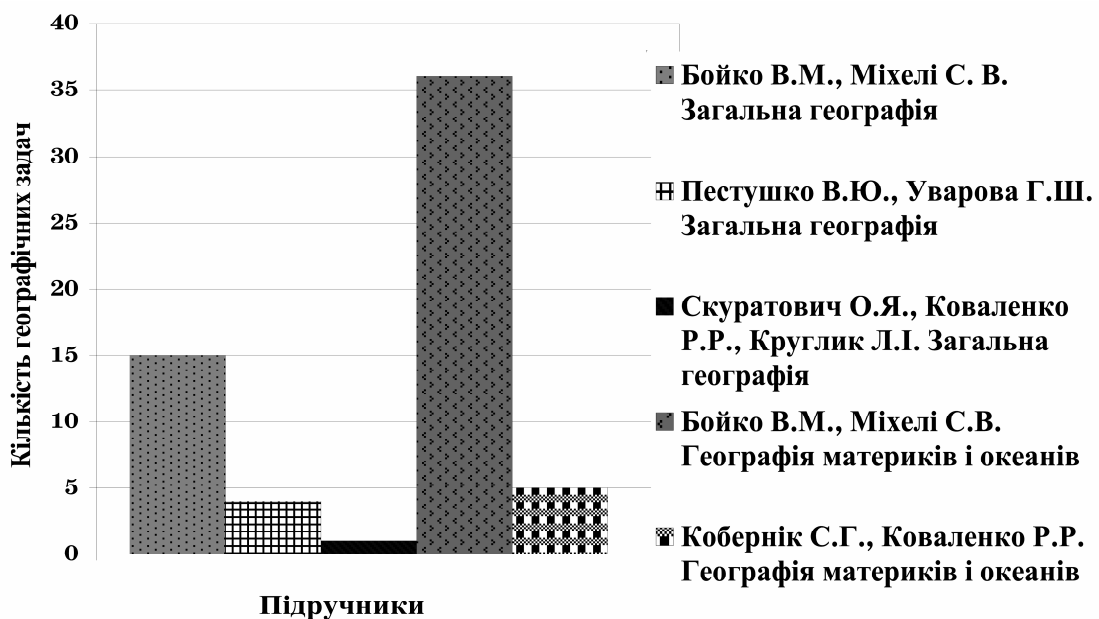

Рис. 2. Кількість географічних задач у підручниках з географії для 6 і 7 класів

Географічні задачі поділяються на репродуктивні й проблемні. Репродуктивні задачі є в усіх підручниках з географії для 6 і 7 класів [1; 2; 4; 9; 10]. Їх способи розв’язання будуються на основі відомих правил, приписів, алгоритмів. У підручниках вони представлені задачами на знаходження азимутів, масштабів карт, відстаней на картах, знаходження географічного об’єкта на карті [2], на обчислення абсолютної і відносної висоти [2; 9], на

визначення температури повітря [2; 9; 10], на знаходження географічної довготи міста за даними місцевого і поясного часу і навпаки [4; 9]. Проблемні задачі містяться лише у підручнику «Географія материків і океанів» В. М. Бойко, С. В. Міхелі [1]. Вони потребують пошуку способів їх розв'язання. Основою розв'язання проблемних задач є актуалізація засвоєних знань, умінь, способів діяльності і застосування набутого досвіду. Наприклад, «Поміркуйте, чому в Африці немає таких високих і протяжних гірських ландшафтів, як, наприклад, Гімалаї в Євразії, Анди – в Південній Америці, Кордильєри – в Північній Америці? [1, 73]»; «Змодельуйте зміни, що відбулися б у природі Австралії, якби на східному узбережжі не було гір. Проаналізуйте, як змінилося б зволоження на сході материка. Як такі зміни вплинули б на живлення і режим річок Муррей і Дарлінг? [1, 118]».

У всіх проаналізованих нами підручниках з географії для 6 і 7 класів після кожного параграфу подано запитання і завдання. Підсумкові запитання і завдання з теми або розділу розміщено лише у підручниках В. М. Бойко, С. В. Міхелі; О. Я. Скуратовича, Р. Р. Коваленка, Л. І. Круглик; С. Г. Коберніка, Р. Р. Коваленка [1; 2; 4; 10]. Вони є тестовими завданнями. Ці тести подаються за рубриками: «Тематичний контроль знань. Запитання і завдання» [1; 2]; «Тематичний контроль (тестові завдання)» [10]; «Запитання і завдання для тематичного оцінювання» [4]. У підручнику «Загальна географія» В. М. Бойко, С. В. Міхелі [2] вміщено 10 тестів, у решті підручників [1; 4; 10] – по 9. (У підручнику В. М. Бойко, С. В. Міхелі подано «Тематичний контроль знань. Запитання і завдання» з теми «Градусна сітка Землі. Географічні координати точок» розділу II «Земля на плані та карті».)

У підручниках кожний тест складається з 16–42 тестових завдань (див. табл. 1). Загальна кількість тестових завдань варіюється від 175 [4] до 246 [10] (див. табл. 1).

**Кількість різних типів і видів тестових завдань
у підручниках з географії для 6 і 7 класів**

Таблиця 1

Кількість і типи тестових завдань	Назви підручників			
	Бойко В. М., Міхелі С.В. Загальна географія	Скуратович О. Я, Коваленко Р. Р., Круглик Л. І. Загальна географія	Бойко В. М., Міхелі С.В. Географія материків і океанів	Кобернік С. Г., Коваленко Р. Р. Географія материків і океанів
Загальна кількість тестових завдань	198	246	176	175
з яких:				
<i>а) закритих завдань</i>	73	123	68	100
у т.ч.				
- завдань з вибору однієї правильної відповіді із запропонованих варіантів	71	123	68	100
- завдань на знаходження зайвого слова	1	–	–	–
- завдань на встановлення відповідності	1	–	–	–
<i>б) відкритих завдань</i>	125	123	108	75
Кількість тестових завдань у тесті (у кожній рубриці)	18–20	18–42	18–20	16–21

За типами тестові завдання розподіляються у такий спосіб: у підручнику О. Я. Скуратовича, Р. Р. Коваленка, Л. І. Круглик [10] подано 50% закритих і 50% відкритих тестових завдань; у підручнику В. М. Бойко, С. В. Міхелі для 6 класу [2] – 37% закритих і 63% відкритих тестових завдань; для 7 класу [1] – відповідно 39% і 61%; у підручнику С. Г. Коберніка, Р. Р. Коваленка [4] – 57% закритих і 43% відкритих тестових завдань (див. рис. 3). (У завданнях закритого типу учень має вибрати одну або кілька відповідей із запропонованих варіантів; у завданнях відкритого типу – створити відповідь самостійно.)

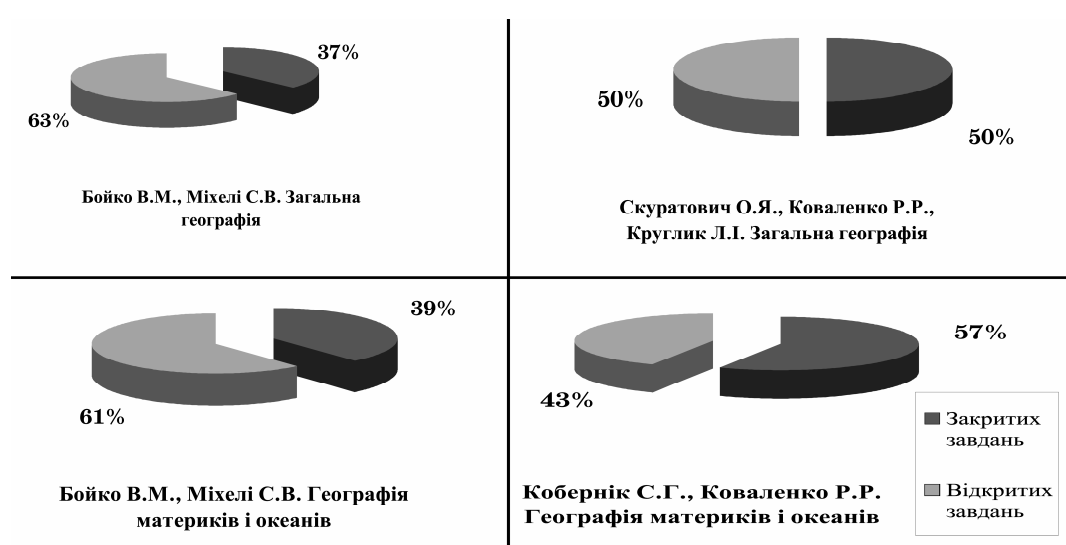

Рис. 3. Розподіл тестових завдань за типами у підручниках з географії для 6 і 7 класів

У підручниках закриті тестові завдання представлено завданнями з вибору однієї правильної відповіді із запропонованих варіантів; у підручнику «Загальна географія» В. М. Бойко, С. В. Міхелі [2] – також одним завданням на знаходження зайвого слова і одним завданням на встановлення відповідності (див. табл. 1).

У кожному тесті (кожній рубриці) тестові завдання згруповано за чотирма рівнями. У підручниках В. М. Бойко, С. В. Міхелі [1; 2] завдання I рівня – це 6–9 закритих тестових завдань; завдання II рівня – відкриті завдання виміру «знання» («Які оболонки Землі охоплює географічна оболонка?» [2, 239]; «Який материк не омивається водами Тихого океану?» [1, 65]); завдання III рівня – відкриті завдання виміру «застосування» («Які процеси зумовлюють утворення гір?» [2, 121]; «Чому крига в Північному Льодовитому океані постійно дрейфує?» [1, 65]); завдання IV рівня – відкриті завдання виміру «обґрунтування» («Доведіть, що, віддаляючись від Землі у космос, можна багато чого побачити на її поверхні» [2, 43]; «Чи можна натрапити на сніг і лід в Африці? Якщо ні, то чому? Якщо так, то де і чому?» [2, 219]).

У підручнику О. Я. Скуратовича, Р. Р. Коваленка, Л. І. Круглик [10] завдання I рівня представлено 8–20 закритими тестовими завданнями; завдання II рівня – відкритими завданнями на заповнення таблиць, роботи з картою («Склади порівняльну характеристику двох річок за планом» [10, 169]; «На карті познач і підпиши найглибшу западину в Тихому океані» [10, 96]); завдання III рівня – відкритими завданнями виміру «знання» («Що таке колообіг води в природі?» [10, 170]); завдання IV рівня – «Теми для самостійних робіт». (Завдання з «Теми для самостійних робіт» ми не враховували у загальній кількості тестових завдань, адже, на нашу думку, ці теми, наприклад, «Особливості клімату полярних поясів» (10, 134); «Значення річок і озер у житті людини» (10, 170), є достатньо широкими і слугують темами для рефератів.)

У підручнику С. Г. Коберніка, Р. Р. Коваленка [4] завдання I рівня – це 8 або 12 закритих тестових завдань; завдання II рівня – відкриті завдання на

знання учнями визначень основних географічних понять («Дайте визначення понять: місцевий час...» [4, 35]); завдання III рівня – відкриті завдання (завдання-доповнення, практичні завдання). Наприклад, «Закінчіть речення: 1. До екологічних проблем сучасності відносяться.....» [4, 270]; «Нанести на контурну карту такі географічні об'єкти: Охотське море...» [4, 71]; «Користуючись картою часових поясів Землі, розв'яжіть такі задачі: 1. Визначте, котра година за поясним часом: в) у Донецьку, якщо у Пекіні (Китай) 7.15» [4, 35]; завдання IV рівня – завдання на вміння порівнювати й аналізувати географічні об'єкти та явища, складати висновки, виконувати творчі й пошукові завдання («Дайте характеристику однієї з природних зон Африки за типовим планом у формі таблиці та запишіть» [4, 119]; «Порівняйте річки Північної Америки: Маккензі, Колумбія» [4, 215]).

У підручнику С. Г. Коберніка, Р. Р. Коваленка у кожному тесті у завданні II рівня від учнів вимагалось дати визначення 6 географічних понять. Тож, на нашу думку, кожне таке завдання прирівнюється до 6 завдань, що ми і зазначили у загальній кількості тестових завдань підручника.

У всіх проаналізованих нами підручниках з географії для 6 і 7 класів зміст тестових завдань відповідає змісту навчального матеріалу і переліку державних вимог до рівня загальноосвітньої підготовки учнів, що перераховані у навчальній програмі для загальноосвітніх навчальних закладів «Географія. Економіка, 6–11 класи».

Використання географічної задачі й тестового завдання як інструментарію моніторингу навчальних досягнень учнів і методу перевірки навчальних досягнень школярів, на нашу думку, має здійснюватися у такий спосіб: перше розв'язання географічної задачі і виконання тестового завдання має відбуватися на уроці. Тоді вчитель повинен навчити учнів розв'язувати географічні задачі і виконувати тестові завдання. Лише після цього розв'язання географічної задачі і виконання тестового завдання може стати одним із завдань тематичного оцінювання.

Висновки. У підручниках з географії для 6 і 7 класів інструментарій реалізації моніторингу навчальних досягнень учнів – це практичні роботи, географічні задачі, тестові завдання. За допомогою них можна не лише визначити рівень навчальних досягнень учнів і їх компетентність, а й скоректувати процес навчання, підвищуючи його якість. Однією з умов використання інструментарію реалізації моніторингу навчальних досягнень школярів є проведення після поточного і тематичного оцінювання «роботи над помилками». Під час цієї «роботи» мають усвідомлюватися кожним учнем причини виникнення у них помилок, адже метою моніторингу навчальних досягнень учнів є виявлення конкретних найбільш чи найменш успішних досягнень школяра з кожного предмета та стеження за його рівнем навчальних досягнень (зріс рівень чи знизився, чи залишився незмінним).

Література

1. Бойко В. М. Географія материків і океанів : [підруч. для 7 кл. загальноосвіт. навч. закладів] [Текст] / В. М. Бойко, С. В. Міхелі. – К. : Зодіак-ЕКО, 2007. – 288 с.
2. Бойко В. М. Загальна географія : підруч. для 6 кл. загальноосвіт. навч. закладів [Текст] / В. М. Бойко, С. В. Міхелі. – К. : Пед. преса, 2006. – 272 с.
3. Енциклопедія освіти [Текст] / [Академія педагогічних наук України ; головний ред. В. Г. Кремень]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
4. Кобернік С. Г. Географія материків і океанів : [підруч. для 7 кл. загальноосвіт. навч. закладів] [Текст] / С. Г. Кобернік, Р. Р. Коваленко. – К. : Навчальна книга, 2007. – 272 с.
5. Кобернік С. Г. Методика навчання географії в загальноосвітніх навчальних закладах : [навчально-методичний] посібник [Текст] / С. Г. Кобернік, Р. Р. Коваленко, О. Я. Скуратович ; [за ред. С. Г. Коберніка]. – К. : Навч. кн., 2005. – 319 с.
6. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів (5–9 класи 12-річної школи). Географія [Електронний ресурс]. – Режим доступу до програм: http://www.mon.gov.ua/main.php?query=education/average/new_pr
7. Перелік навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки для використання в основній і старшій школі у загальноосвітніх навчальних закладах з навчанням українською мовою у 2010/11 навчальному році [Електронний ресурс]. – Режим доступу до програм: <http://www.mon.gov.ua/education/average/perelik>

8. Пестушко В. Ю. Географія материків і океанів : [підруч. для 7 кл. загальноосвіт. навч. закладів] [Текст] / В. Ю. Пестушко, Г. Ш. Уварова. – К. : Генеза, 2007. – 288 с.

9. Пестушко В. Ю. Загальна географія : [підруч. для 6 кл. загальноосвіт. навч. закладів] [Текст] / В. Ю. Пестушко, Г. Ш. Уварова. – К. : Генеза, 2006. – 240 с.

10. Скуратович О. Я. [Загальна] географія : [підруч. для 6 кл. загальноосвіт. навч. закладів] [Текст] / О. Я. Скуратович, Р. Р. Коваленко, Л. І. Круглик. – К. : Пед. преса, 2006. – 256 с.

11. Топузов О. М. Проблемне навчання географії в школі: теорія і практика : [монографія] [Текст] / О. М. Топузов. – К. : Фенікс, 2007. – 304 с.

У статті на основі аналізу чинних підручників з географії для 6 і 7 класів представлено інструментарій реалізації моніторингу навчальних досягнень учнів у них та коротко розкрито методику роботи з інструментарієм.

Ключові слова: моніторинг навчальних досягнень учнів, інструментарій реалізації моніторингу навчальних досягнень учнів, практична робота, географічна задача, тестові завдання.

В статье на основе анализа действующих учебников по географии для 6 и 7 классов представлен инструментальный реализации мониторинга учебных достижений учеников в них и коротко раскрыта методика работы с инструментарием.

Ключевые слова: мониторинг учебных достижений учеников, инструментальный реализации мониторинга учебных достижений учеников, практическая работа, географическая задача, тестовые задания.

In this article on the basis of analysis of Geographic textbooks for 6 and 7 classes that is in use now the tool for realization of educational achievements monitoring of pupils is presented in and the method of work with tool is shown.

Keywords: educational achievements monitoring of pupils the tool for realization of educational achievements monitoring of pupils, practical work, geographical task, test tasks.

Науменко С. О. Інструментарій реалізації моніторингу навчальних досягнень учнів у підручниках з географії для 6 і 7 класів / Науменко С. О. // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. праць / [ред. кол., головн. ред. В. М. Мадзігон; наук. ред. О. М. Топузов]. – К. : Пед. думка, 2011. – Вип. 11. – С. 168–176.